

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КАРАЧ НАТАЛІЯ МИРОНІВНА

УДК821.161.2-3.09(092)"193/196"

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПРОЗИ ІРИНИ ВІЛЬДЕ
В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
30-60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Бородіца Світлана Василівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри теорії і методики української
та світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент,
Янковська Жанна Олександрівна,
Національний університет
«Острозька академія»,
професор кафедри культурології та філософії;

кандидат філологічних наук, доцент
Журба Світлана Степанівна,
Криворізький державний педагогічний університет
доцент кафедри української та зарубіжної літератур.

Захист відбудеться 10 травня 2021 р. о 14.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 8 квітня 2021 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Вашків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Українська література ХХ століття засвідчила багатогранний процес жанрово-стильових трансформацій. Попри вимушену соціальну заангажованість, вона демонструвала наполегливі спроби письменників легітимізувати «цілком модерний європейський спосіб зобразити своєрідність життя українського народу» (І. Франко) через гармонізацію європейського художнього досвіду з національно-державницькими пріоритетами. Такі можливості реалізувала лірико-психологічна проза, вивівши на перший план проблеми внутрішнього, духовного життя особистості, амбівалентну конфліктність буття й людини, індивідуалізований волюнтаризм, символічність образів, відкритість тексту, вишуканий естетизм та ін. Історична ситуація 30-х років ХХ століття вплинула на художнє оновлення, що зосередилося насамперед у західноукраїнському письменстві (О. Бабій, Катря Гриневичева, Галина Журба, Ольга Кобилянська, Наталена Королева, А. Крушельницький, Р. Купчинський, Б. Лепкий, Ю. Липа, О. Назарук, Ю. Опільський, К. Поліщук, У. Самчук, А. Чайковський, Ю. Шкрумеляк, М. Яцків та ін.).

У руслі лірико-психологічної прози творила талановита українська письменниця Ірина Вільде, утверджуючи «естетичні координати новітнього українського письменства» (Т. Кремінь). «Стильова грація», складна архітектоніка змодельованих психологічних ситуацій, «епіка почуттів» засвідчили у творах письменниці модерністський вплив. Її «артистичне», психологічно-ускладнене письмо було «цілковито новим для української прози» (В. Агеєва). Через модифікацію прозових жанрово-стильових ознак Ірина Вільде виявила творчу ідентичність.

Дослідження творчості Ірини Вільде має дещо спорадичний характер. Сучасники письменниці Б.-І. Антонич і М. Рудницький високо оцінили її ранні новели, відзначивши їх «мерехтливий психологізм», почуттєву меланхолію, музичність слова. Власне ці ознаки сприяли отриманню авторкою у 1935 році престижної премії Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка (за новелістичну збірку «Химерне серце» і повість «Метелики на шпильках»). Попри те, малу прозу Ірини Вільде проголосили зразком «безідейної», «незаполітизованої» літератури. Ці штампи підхопила частина українських літературознавців, звинувативши Ірину Вільде в «антинаціоналізмі» і «національній незаангажованості» (Б. Кравців критикував за ігнорування національної проблематики). На противагу їм, К. Волинський, І. Денисюк, О. Тарнавський та інші відзначили оригінальну естетичну концепцію і модерністську манеру її письма, що відповідало художньо-ментальним інтенціям авторки.

Сучасні дослідники Віра Агеєва, О. Баган, Ірина Захарчук, Наталія Мафтин, Наталія Мацибок-Стародуб, Раїса Мовчан, Жанна Попович, В. Працьовитий, Ірина Приліпко, Т. Салига, Л. Сенік, Людмила Тарнашинська, Ольга Харлан та інші аналізують різні аспекти прозової творчості Ірини Вільде: тематично-проблемну площину новелістики крізь призму «химерного серця» як її психологічної домінанти, жанрову конфігурацію малої прози (Н. Мафтин); тенденцію до психологічного реалізму, «спізнений імпресіонізм» (О. Баган);

історіософську концепцію й авторський мономіф (Т. Кремень); проблеми національної ідентичності (С. Андрусів, В. Працьовитий); часопросторову структуру повістей (О. Харлан) і топос міста зокрема (Н. Бабюк); особливості моделювання жіночих образів у творах (О. Корабльова), гендерну проблематику (В. Агеєва, І. Захарчук); художню модель світу (Н. Мацибок-Стародуб); автобіографізм у романах (Я. Янів) тощо. Серед ґрунтовних студій виокремлюємо літературно-критичні нариси Марії Вальо «Ірина Вільде» (1962) і В. Качкана «Ірина Вільде: Нарис життя і творчості» (1991). Монографія Наталії Мафтин «Мала проза Ірини Вільде: неповторність індивідуального голосу» (1998) розкриває генезу ранньої творчості авторки, місце її новелістики в літературному контексті доби, шляхи формування індивідуальної манери письма, основні риси новелістичного жанру, найголовніша з яких – дифузія оповідання, новели, етюду. Втім спеціального дослідження, де б цілісно аналізувалася жанрова парадигма прозового доробку Ірини Вільде, сьогодні немає. На часі – системне вивчення жанрово-стильових домінант прози письменниці крізь призму її модерністського стилю. Цим і зумовлена **актуальність теми дослідження**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в руслі комплексної наукової теми «Національні моделі українського та світового письменства» (номер державної реєстрації 0118U003136). Тема роботи затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 23 лютого 2016 року, протокол № 6.

Мета дисертації – проаналізувати жанрово-стильові особливості творів Ірини Вільде в українському прозовому дискурсі 30-60-х років ХХ століття.

Мета роботи передбачає розв'язання таких конкретних **завдань**:

- розглянути творчість Ірини Вільде в західноукраїнському письменстві 30-60-х років ХХ століття;
- висвітлити літературознавчу рецепцію творчого доробку письменниці;
- обґрунтувати жанрові модифікації творів Ірини Вільде;
- проаналізувати жанровий діапазон новелістики авторки;
- визначити стильовий синкретизм у творах малих жанрів;
- дослідити жанрові домінанти повістєвої трилогії «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти»;
- розкрити жанрово-стильову своєрідність романістики;
- узагальнити поетикальні ознаки роману-епопеї «Сестри Річинські».

Об'єкт дослідження – ранні збірки новел та оповідань «Химерне серце», «Історія одного життя», «Наші батьки розійшлися», «Її портрет», «Стежинками життя», «Яблуні зацвіли вдруге», «Незбагненне серце», повістєвий цикл «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти», автобіографічний роман «Повнолітні діти», роман-епопея «Сестри Річинські» Ірини Вільде в українському прозовому дискурсі 30-60-х років ХХ століття. Хронологічні межі дослідження окреслені появою етапних творів Ірини Вільде – новелістичної збірки «Химерне серце» та роману-епопеї «Сестри Річинські», відзначених найвищими

літературними нагородами України: 1936 року – премією львівського Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка і 1965-го – Державною премією України імені Тараса Шевченка.

Предметом дослідження є жанрово-стильові домінанти новели, повісті, роману у творчості Ірини Вільде.

Теоретико-методологічною основою роботи стали фундаментальні літературознавчі (В. Агеєва, С. Андрусів, О. Білецький, Р. Гром'як, Т. Гундорова, В. Дончик, М. Жулинський, С. Журба, О. Забужко, М. Ільницький, Ю. Ковалів, М. Кодак, Н. Мафтин, М. Наєнко, Я. Поліщук, О. Потебня, М. Рудницький, М. Ткачук, І. Франко, Д. Чижевський, Ж. Янковська та ін.), філософські (Ю. Габермас, О. Лосєв, Ф. Ніцше, П. Рікер, К.-Г. Юнг, К. Ясперс) праці, дослідження проблем жанру (М. Бахтін, Н. Бернадська, Т. Бовсунівська, І. Денисюк, Н. Копистянська, Г. Поспелов, В. Фащенко, О. Чичерін, О. Юрчук та ін.), поетики й естетики (С. Аверинцев, Г. Гадамер, Д. Лихачов, Ю. Лотман, Є. Мелетинський, Х. Ортега-і-Гасет, Г. Р. Яус та ін.). У вивченні жанрово-стильових особливостей прози Ірини Вільде використано студії Н. Бабюк, О. Багана, М. Вальо, Р. Горака, О. Дудар, І. Захарчук, В. Качкана, Н. Мафтин, Н. Мацибок-Стародуб, В. Працьовитого, І. Приліпко, Л. Тарнашинської, О. Харлан та ін.

Методи дослідження. Мета і завдання, окреслені в дисертації, зумовили застосування комплексу наукових методів: *культурно-історичного* – для аналізу українського літературного процесу першої половини ХХ століття, специфіки тогочасного інтелектуально-культурного середовища, де формувалася творча особистість Ірини Вільде; *порівняльно-типологічного* – для зіставлення жанрово-стильових особливостей прозових творів письменниці з текстами класиків української літератури і сучасних їй авторів з метою виявлення їх співвідношень, збігів та відмінностей у досліджуваних прозових творах; *структурно-функціонального* – для осмислення жанрової, стильової, наративної, образної систем і зв'язків між ними у прозовому доробку Ірини Вільде; *біографічного* – для вивчення джерел та контексту творчої індивідуальності письменниці, розуміння її світоглядно-естетичних орієнтирів; *психологічного* – для обґрунтування самотності авторського мислення, розкриття психоемоційного стану персонажів. На різних етапах роботи використано елементи рецептивної естетики, наратології, а також герменевтичного підходу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* в українському літературознавстві системно досліджено прозовий доробок Ірини Вільде крізь призму його жанрово-стильової своєрідності; в діахронному аспекті систематизовано його літературно-критичну рецепцію; реінтерпретовано ранню лірико-психологічну прозу письменниці (новели, оповідання, повісті), уточнено жанрову парадигму великої прози авторки, зокрема проаналізовано повістевий цикл і романи крізь призму жанрового синтезу; визначено особливості індивідуального стилю авторки, зумовленого світоглядно-ідеологічними чинниками історичної доби, її знакове місце в українському письменстві ХХ століття.

Теоретичне значення роботи визначене тим, що її основні положення засвідчують нові підходи до аналізу творів Ірини Вільде як жанрової системи; конкретизують жанрові модифікації новел; узагальнюють поетику автобіографізму, зокрема специфіку автобіографічного простору, у повістях та літературознавчі засади моделювання екзистенційних ситуацій у творах цього жанру; доповнюють теоретичні судження про роман «Сестри Річинські» як роман-епопею; відкривають нові можливості для системного вивчення творчості Ірини Вільде; забезпечують перспективу для майбутніх дослідницьких студій.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що її основні положення, узагальнення та висновки можуть бути використані в лекційних курсах з української літератури ХХ століття, у вибіркових компонентах освітніх програм вищої школи з проблем жанрології та ідіостилю, під час вивчення західноукраїнського літературного процесу ХХ століття у закладах середньої освіти, при наступному теоретичному й історико-літературному осмисленні творчості Ірини Вільде, при написанні курсових, бакалаврських і магістерських робіт.

Особистий внесок здобувача. Теоретичні положення і практичні результати дисертантка отримала самостійно. Публікації з теми дисертації надруковані без співавторів.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №2 від 24.09.2020 р.). Її основні результати викладено в доповідях на наукових конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Володимир Гнатюк і його роль у розвитку української національної культури» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 25-26 червня 2016 р.); «Літературна етноімагологія: рецепція України та її культури в наукових працях Мікулаша Неврлого» (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 1-2 листопада 2016 р.); «Літературний експресіонізм в інтермедіальному контексті» (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 12-14 червня 2017 р.); «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2-3 листопада 2017 р.); «Гісторыя беларускай літаратуры: стан і перспектывы даследавання (да 135-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа)» (Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінськ, 15-16 листопада 2017 р.); Васямнаццатыя чытанні «Беларуская літаратура і пачаткі дзяржаўнасці» (Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, Мінск, 25 травня 2018 р.); «Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів» (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Polonia University in Czestochowa (Польща), Київ, 11-12 квітня 2019 р.); «Сучасні тенденції розвитку медіагалузі і регіональні змії» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 10-11 травня 2019 р.); «Актуальні проблеми мовознавства, літературознавства та перекладознавства» (Прикарпатський національний університет імені Василя

Стефаніка, Івано-Франківськ, 17-18 травня 2019 р.); XVI International Scientific and Practical Conference «Science and society, patterns and trends of development» (Vienna (Austria), 30 березня-02 квітня 2021 р.); *всеукраїнських* – «Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження (до 160-річчя від дня народження Івана Франка)» (Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 7-8 квітня 2016 р.); «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвячена пам'яті проф. Дмитра Бучка (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 3 листопада 2016 р.); «Творчість Олеса Гончара в українському та загальноєвропейському контексті (до 100-річчя з дня народження письменника)» (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 25 квітня 2018 р.); «Проблеми національної ідентичності в українській та зарубіжній літературі / до 115-річчя з дня народження Докії Гуменної» (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 11-12 квітня 2019 р.); «Творчість Уласа Самчука в регіональному, національному, універсальному вимірах» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 20 лютого 2020 р.); щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, 2017-2020).

Публікації. За темою дисертації опубліковано вісім наукових статей, із яких чотири – у фахових виданнях України, дві – у закордонних виданнях, дві – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (327 позицій). Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок, із них 170 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми і стан її вивчення в українському літературознавстві, визначено мету й конкретизовано завдання дисертації, її об'єкт і предмет, теоретико-методологічну основу й методи дослідження, окреслено наукову новизну, теоретичне і практичне значення, вказано відомості про апробацію результатів, структуру та обсяг роботи.

Перший розділ «Проза Ірини Вільде як жанрова система» містить аналіз жанрової специфіки прозового доробку авторки в контексті західноукраїнського суспільно-історичного та літературного дискурсів 30-60-х років ХХ століття, а також чинників модифікації жанрів, що вплинули на формування жанрової системи прози Ірини Вільде; окреслено літературознавчий дискурс досліджень про індивідуальний стиль її письма в модерністській українській літературі.

У **підрозділі 1.1. «Західноукраїнський прозовий контекст творів Ірини Вільде»** простежено основні тенденції розвитку західноукраїнської прози 30-60-х років ХХ століття, які засвідчують мистецькі пошуки митців: з одного боку, модернізацію традицій історичного письма, зумовлену національно-визвольними змаганнями початку століття (О. Бабій, В. Бобинський, Катря

Гриневичева, Ф. Дудко, А. Крушельницький, Р. Купчинський, Ю. Липа, Ю. Опільський, Семен Ордівський, О. Турянський, А. Чайковський, Ю. Шкрумеляк), з іншого – домінування модерністського стилю в розмаїтті естетичних дискурсів (Дарія Віконська, Ірина Вільде, В. Ѓжицький, Галина Журба, Ольга Кобилянська, Наталена Королева, Ю. Косач, Б. Лепкий, У. Самчук, М. Яцків). На перехресті різних художніх практик західноукраїнських письменників увиразнювалася жанрово диференційована творчість Ірини Вільде, органічно ввійшовши не лише в західноукраїнське письменство, а й ширше – в українську літературу ХХ століття, гідно демонструючи свою невіддільність від європейського літературного процесу.

Естетичні пошуки західноукраїнських письменників (Дарія Віконська, В. Ѓжицький, Галина Журба, Р. Купчинський, Ю. Опільський, Семен Ордівський, У. Самчук, М. Яцків та ін.) засвідчили трансформацію прозових форм – малих і великих: оповідання і новели (О. Бабій, Катря Гриневичева, Наталена Королева, Ю. Косач), повісті (О. Бабій, В. Будзиновський, Катря Гриневичева, Р. Купчинський, Б. Лепкий, І. Филипчак, Ю. Шкрумеляк), роману (Ю. Опільський, Семен Ордівський, Наталена Королева, Ю. Косач, А. Чайковський). Така трансформація зумовлена, по-перше, націєтворчими та націєконсолідуючими тенденціями, спроєктованими в національну історію, родову пам'ять, людську гідність; по-друге, – оновленням жанрів на засадах західноєвропейського модернізму; по-третє – актуалізацією читацького інтересу до вітаїстичної концепції буття нації та особистості. Жанрові різновиди української прози психологізувалися, наповнювалися документальними чи фольклорними елементами, фіксуючи модерністські інтенції авторів (оповідання-легенда, новелазказка, сенсаційна повість, історична повість з автобіографічним елементом, авантюрна повість, пригодницький роман, ідеологічний роман та ін.).

Ірина Вільде з початку 1920-х років, коли з'явилися перші проби пера, до 1980-х – завершення активної письменницької діяльності, наполегливо шукала жанрову ідентичність. Найважливішою ознакою цього процесу вважаємо своєрідну еманацию жанрової свободи у творчому задумі письменниці, котра поступово удосконалювала свої потенційні можливості, активно реагуючи на художні запити української прози: пильна увага до новели як адекватної жанрової форми для ефективної (максимально результативної) передачі внутрішніх деформацій особистості на тлі катаклізмів історичної доби (новелістичні збірки «Химерне серце», «Історія одного життя», «Наші батьки розійшлися» та ін.) – модифікація жанру повісті через циклізацію («Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти») – написання роману-епопеї («Сестри Річинські») – панорамного і багатопланового твору в широкому культурно-історичному, інтелектуальному, естетичному контекстах. Вони презентують оригінальну жанрову систему прози Ірини Вільде.

Підрозділ 1.2. «Літературознавча рецепція прози» містить детальний огляд літературознавчих праць про творчість письменниці. Наголошено, що літературознавче дослідження творів Ірини Вільде розпочалося у 30-х роках минулого століття після нагороди Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка (друга премія за повість «Метелики на шпильках»). Тогочасні

численні огляди, відгуки, рецензії українських критиків, письменників, учених (Б. І. Антонич, Б. Лепкий, Ольга Кобилянська, Б. Кравців, Уляна Кравченко, Р. Купчинський, Костянтина Малицька, М. Рудницький, В. Стефаник, С. Тудор, А. Чайковський, В. Щурат) були зумовлені жвавою, але, на жаль, скандальною дискусією М. Рудницького та М. Гнатишака, що демонстративно покинув склад журі, протестуючи проти ухваленого рішення на користь Ірини Вільде. У цьому контексті відзначимо важливу роль М. Рудницького в популяризації малої прози авторки.

Про неї упродовж 50-60-х роках ХХ століття в критичних статтях і невеликих оглядах писали Марія Вальо («Майстерність ідейно-художнього синтезу»), К. Волинський («Ірина Вільде», «Слово про майстра»), Є. Сверстюк («У чеканні великих змін»), Й. Цьох («Ірина Вільде»), С. Шаховський («Подвиг таланту»). Набуток 70-80-х років визначило видання «Ірина Вільде: бібліографічний покажчик» (Львів, 1972), укладене Марією Вальо та Євдокією Лазебою, праці Ніни Бічуї («Як це робиться?»), К. Волинського («До найтонших душевних порухів»), І. Денисюка («Сад Ірини Вільде (Огляд творчості письменниці)»), В. Качкана («Не фотограф, а творець: Ірина Вільде – публіцист і літературний критик»), О. Тарнавського («Два силуети Ірини Вільде»), Людмили Тарнашинської («“Боюся людей, які не читають...” (Про Ірину Вільде)») та ін.

Літературно-критична рецепція творчого спадку Ірини Вільде активізувалася у 90-і роки (літературний портрет «Ірина Вільде» В. Качкана, ґрунтовний огляд «Ірина Вільде (1907-1982)» Стефанії Андрусів в «Історії української літератури ХХ століття: у 2 кн. Кн. 2: Друга половина ХХ ст.» за ред. В. Дончика, монографія «Мала проза І. Вільде: неповторність індивідуального голосу» Наталії Мафтин), і по-особливому з початком ХХІ століття, коли Верховна рада України у 2006 році ухвалила Постанову «Про відзначення 100-річчя з дня народження видатної української письменниці Ірини Вільде» (Віра Агеєва, О. Баган, Любов Василик, Ірина Захарчук, Юлія Мельничук, Маріанна Мовна, Жанна Попович, Людмила Тарнашинська, Ольга Харлан та ін.). Об'єктивний погляд на творчий доробок Ірини Вільде подано в дисертаційних роботах Наталії Мафтин («Проблематика та жанрова специфіка малої прози Ірини Вільде раннього періоду творчості в контексті української новелістики»), Олени Дудар («Жанрова своєрідність соціально-психологічних романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера: порівняльний аспект»), Наталії Мацибок-Стародуб («Художня модель світу в західноукраїнській жіночій прозі міжвоєнного десятиліття (Ірина Вільде, Ольга-Олександра Дучимінська, Дарія Віконська)»), Наталії Бабюк («Топос міста у прозі Ірини Вільде»).

Літературознавче осмислення формально-змістових ознак прози авторки дозволяє трактувати її крізь призму модерністських засад українського письменства першої половини ХХ століття.

У **підрозділі 1.3. «Жанрові трансформації творів»** розглянуто жанрово-стильові зміни у прозі Ірини Вільде, зокрема, простежено динаміку жанрових форм у доробку авторки, котра художньо осмислювала психологічно-ментальні проблеми буття українців початку ХХ століття.

Ірина Вільде, як і її «літературні вчителі» Ольга Кобилянська, Д. Макогон, М. Яцків, усвідомлювала потребу розширення жанрово-стильової площини західноукраїнського письменства і реалізовувала її шляхом творення високохудожньої психологічної прози. Як результат – звинувачення сучасників в ігноруванні національних проблем, громадянській пасивності, штудерності «нездорових творів». Письменниця своєрідно моделювала «нову модерну реальність» (Т. Гундорова), інтерпретувала палкі пристрасті маленької людини, реактуалізувала автобіографічний елемент, опанувала неоромантичні, неореалістичні, символічні стильові доміанти з настановою на індивідуальні самовираження і самоцінність. Її модерна поетика реалізована в масштабній жанровій парадигмі новела – повість – роман із розмиканням традиційних меж через жанровий синтез, циклізацію, модифікацію новелістичної, повістєвої, романної форм (безфабульні чи психологічні новели збірки «Химерне серце», повістєвий цикл «Метелики на шпильках», багатопроблемний роман-епопея «Сестри Річинські»).

Жанровий синтез став прикметною ознакою поетики Ірини Вільде, дозволивши авторці майстерно трансформувати жанрові ознаки новели акції і новели настрою, соціально-побутової і соціально-психологічної повістей, родинної хроніки та роману виховання. Такі зміни простежуємо не лише на рівні жанру (жанрова дифузія, домінування новели настрою над новелою акції, внутрішній сюжет містить зіткнення амбівалентних переживань, рефлексій, настроїв, хронотопні зміщення, напружена інтрига), а й наративної структури (внутрішні монологи переходять у потік свідомості персонажа, самоаналіз, новелістичний пуант, рефрен, художнє обрамлення); образотворення (ускладнений психологізм, символіка кольорів та звуків, метафоричність, художні деталі-символи); стильової оригінальності (синкретизм неореалістичних, імпресіоністських, неоромантичних елементів, синтез епічного, ліричного і драматичного, іронічність, лейтмотив як композиційний прийом) та ін.

У другому розділі «Модерністські тенденції у творах малої прози Ірини Вільде» проаналізовано жанрову парадигму новелістики з урахуванням модерної техніки письма авторки, виявленої через парадоксальний кут зору на ситуації і персонажів, злам сюжетної лінії, психологічний темпоритм, прийом парадоксу, межові ситуації тощо.

Підрозділ 2.1. «Жанровий діапазон новелістики» акцентує увагу на художньо-естетичних шуканнях Ірини Вільде в новелістиці. Новелістичний жанр як наймобільніший та самотутній з «одновершинним сюжетом» та «несподіваною пуантою» (І. Качуровський) у творчості письменниці представлений такими жанровими різновидами: новела-етюд («Поєма життя», «Моїй Буковині»), епістолярна новела («Лист», «24 години», «Його сестрі – Марії»), новела-рефлексія («Ти»), новела-візія («Рожі») та ін. Водночас вважаємо, що найобґрунтованішою є генетична концепція І. Денисюка, котрий виділив новелу акції і новелу настрою як основні жанрові структури, повноцінно реалізовані у творчому доробку Ірини Вільде.

Новели Ірини Вільде, з одного боку, характеризуються фрагментарністю, сюжетною інтригою, кіномонтажем, хронотопними зсувами, наративною

конфігурацією, а з іншого – психологізуються і драматизуються за допомогою прийомів образо- й характеротворення, потоку свідомості, екзистенційних станів, сповідальних інтонацій. Так, механізми драматизації малої прози Ірини Вільде, а саме, новел акції і новел настрою, частково відмінні. У перших – важлива роль діалогів чи монологів персонажів, що ускладнюють наративну структуру твору: мовлення персонажів ретранслює їхню духовну сутність, переакцентовуючи увагу з демонстрації на еманацию психічних настроїв і переживань. Вони активізують сюжетний розвиток («Пригода Уляни», «Врятований», «Жереб»), а також посилюють конфлікт («Маленька господиня великого дому», «Годі!», «Не можу...»). У новелах настрою домінують внутрішнє мовлення, асоціативні враження та сповідальні порухи, що сугестують емоційно-межові переживання й психоемоційні вершини, артикулюють нові смислові відтінки наративної ситуації, суперечливі аспекти суб'єктно-суб'єктних чи суб'єктно-об'єктних відношень («Ти», «Рожі», «Моїй Буковині», «Східна мелодія», «Подорожній»).

Мозаїчність та уривчастість сюжетно-композиційної структури, зміщення хронотопу, імпресіоністські й символістські засоби образотворення, складна модель головної героїні, що, зазвичай, перебуває в межовій ситуації життєвого вибору чи переживає деструктивну психологічну кризу, в жанрових модифікаціях новел Ірини Вільде свідчать про модерністські тенденції розвитку західноукраїнської прози першої половини ХХ століття (епістолярна новела, новела-монолог, новела характеру, новела-медитація, новела-спогад та ін.).

У підрозділі 2.2. «Стильовий синкретизм малих жанрів» відзначено, що художнє мислення Ірини Вільде заґрунтоване у синкретизм як художній принцип творчості. Відтак її світосприйняття розсунуло традиційні межі новелістичного жанру в напрямку інтелектуалізму та філософічності. Синкретична стильова конструкція увиразнює інтерпретаційні можливості авторського тексту. Ірина Вільде, на відміну від Ольги Кобилянської, Дарії Віконської та ін., не творила музичної чи пейзажної новели, проте вона результативно експериментувала з малярськими та музичними ефектами («Східна мелодія», «Піаніст», «Рожі» та ін.). Авторка творила «симфонічний жанр» (Леся Українка) новели з символічно-філософськими проєкціями. Приклад – новела-етюд «Моїй Буковині», де пейзажна картина складається з кількох окремих фрагментів, як у барвистій мозаїці. Уривки синтезуються за допомогою анафори «у моїй батьківщині...», а кожен наступний абзац нарощує смислову і психологічну напругу оповіді. Висхідна градація дає можливість авторці створити яскравий образ рідного краю. З кожним новим пейзажним образом чи емоційною фразою наростає почуття любові до батьківщини.

Живописні та музичні елементи послаблювали подієву канву в новелістиці Ірини Вільде, натомість утворюючи безфабульність та фрагментарність, майстерно фіксуючи безпосередні враження, емоції та переживання персонажів чи наратора. Відтак у її творчості з'явилися синкретичні жанри: новела-монолог, новела-враження, новела-етюд, епістолярна новела та ін. Оскільки жанровий синкретизм, за О. Єременко, буває двох типів – внутрішньожанровий і міжжанровий, то можемо стверджувати презентативність обидвох у творчому доробку Ірини Вільде. Плин мінливих імпресій та драматичних асоціацій

відтворює еманацию напружених психічних станів («Марічка», «Крадіж», «Врятований» та ін.). Суб'єктивне сприйняття персонажів фіксує й протилежний кінематографічний прийом стоп-кадру, коли авторка навмисно зупиняє калейдоскоп вражень, спогадів, відчуттів, переживань, загострюючи увагу на найважливішому («Щастя»).

У новелістиці Ірини Вільде поняття внутрішньої свободи, комфортного спілкування, оптимістичної життєтворчості – невід'ємні компоненти інтровертної психології персонажа, що зумовлюють складні стосунки між мікро- та макросвітами. Новелістичний текст інтелектуалізується. Сутність концепції жіночої особистості виявляється через синкретичний образ жіночої долі: з одного боку, фатальний, конформістський, з іншого – вітаїстичний, вольовий. Але й один, і другий аспекти драматичні, бо заґрунтовані в глибинно-психологічну площину особистості («Пригода Уляни», «Одного весняного вечора...», «Щастя», «Маленька господиня великого дому», «Дух часу», «Годі!» та ін.).

Третій розділ «Художні пошуки Ірини Вільде в жанрі повісті» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено процес циклізації повістєвого жанру, зокрема проаналізовано жанрові особливості повістей «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти», об'єднаних задумом (процес особистісної ідентифікації Дарки Попович у рідному і чужому оточеннях), наскрізним сюжетом (проблема гендерного, національного, інтелектуального, психологічного становлення Дарки Попович), спільними персонажами (Дарина Попович, Данко Данилюк, Ориська Підгірська), образом наратора (синтез всезнаючого бачення та суб'єктивно-персонажного кута зору), філософією дитинства.

У підрозділі **3.1. «Модернізація жанру повісті: “Метелики на шпильках”»** з'ясовано, що твір оприявнює дві значущі характеристики: по-перше, автобіографічний елемент, трансформований крізь призму почуттів і спогадів головної героїні-дівчинки; по-друге, вихід за рамки раннього дитинства в юність, коли персонаж досягає самоусвідомлення та самототожності.

Центральним образом циклу є Дарка Попович, прототипом якої була сама письменниця. Підліткові особистісні переживання Ірини Вільде структурували бачення навколишнього світу Дарки на тлі життя свого покоління (ще достатньо традиційного, патріархального). Тому її внутрішні роздуми часто сприймаються, як автокоментарі. Адже у реальному житті для Ірини Вільде, як і для Дарки у повістєвому циклі, були важливими утвердження: 1) ідентичності під час складного переходу від дитинства у дорослість з очікуваними новими випробуваннями; 2) самодостатньої особистості з власними життєвою і громадською позиціями; 3) національної тотожності, а отже, неприйняття бунтарською натурою ніяких тиску та покори.

Еволюція внутрішніх переконань та самоусвідомлення Дарки дозволяє трактувати повістєвий цикл – «Метеликах на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти» – як соціально-психологічний з автобіографічними елементами. Особистісні, соціальні й національні антагонізми, психологізовані жіночі типи, панорамність тогочасного буковинського життя подані з іншої перспективи, ніж у письменниць-сучасниць – із позиції дівчини – яскравої представниці молодого

покоління українців, що прагнуть освіти, культурного і національного оновлення, але, разом із тим, метушаться, «пришпилені» власними проблемами, самовизначаються шляхом спроб і помилок. У цьому контексті «Метелики на шпильках» є влучною символічною назвою повісті: вразливу душу Дарки уподібнено до тендітного метелика з тоненькими прозорими крильцями.

Джерелами автобіографізму в повісті є окремі епізоди власного життя Ірини Вільде, особисто пережиті чи побачені ситуації: Дарка Попович – донька народного вчителя, активного громадсько-культурного діяча, як і авторка, чий батько – Дмитро Якович Макогон – учитель і письменник; дитинство Ірини Вільде минуло в селі Веренчанка на Буковині; навчалася в Українській гімназії в Чернівцях, коли в час румунської окупації формувалася молода свідомо інтелігенція; була студенткою гуманітарного відділу Львівського університету, в котрому як активістка студентського гуртка українців пропагувала українську мову та літературу, через що і не завершила навчання; сюжети про етапи щасливого буття жінки (новела «Щастя»), музичний слух та вміння грати на фортепіано як необхідні умови вдалого одруження (новела «Піаніст»), нерозділене кохання через прагнення одного із закоханих до слави та визнання (новела «Всюди однаково»), сумніви та сум'яття закоханої дівчини, її невпевненість у взаємності почуттів (новела «Ти») майстерно вплетені в сюжетну канву соціально-психологічної повісті.

У підрозділі 3.2. «Часопросторова структура повісті “Б’є восьма”» обґрунтовано хронотопні параметри, визначальні для зовнішніх і внутрішніх просторової та часової перспектив у творі.

Лінійна спрямованість часу у повісті руйнується, розпадаючись на мозаїчні часові відрізки, передусім «тоді»-«тепер». «Тоді» – це щасливий час дитинства, батьківської опіки, впевненості та захищеності. Естетизація дійсності, екстатичні поривання, романтичні виклики, необмежені перспективи – такий масштаб відчуттів/почувань у межах категорії «тоді». «Тепер» – суще, неоднозначне та інше середовище існування – негостинні Чернівці як «страшний велетень». Простежено неоднозначне сприйняття міста Даркою в діалектиці його зовнішньої краси та внутрішньої ворожості до чужих. Сюжетний рух у повісті «Б’є восьма» зосереджений у стінах «намріяної, виобіцяної» Української гімназії, котра спочатку видалася дівчині «монастирем з загратованими вікнами». Але саме тут вона проходить складний шлях національного самовизначення. Дарка мобілізувала усі внутрішні резерви для усвідомлення себе україркою. Авторка повномасштабно окреслила психоемоційні ситуації її екзистенційного роздоріжжя, емоційної кризи, особистісного зламу, включно з ініціальними епізодами та вітальним катарсисом. Емоційно-ціннісний часопросторовий контекст письменниці розкрила через внутрішньо кризові періоди в житті персонажа; мотиви доленосної зустрічі; життєвої дороги, що завжди повертала в рідний дім у Веренчанці як просторовий центр захисту, спокою та впевненості; духовного посестринства; межового порогу.

У результаті макрокосмос заступається мікркосмосом, а сюжет переорієнтовується з макроподій на мікроподії, бо перцептуальний час (рух емоцій, переживань, відчуттів персонажа) редукує просторові площини та плани зображення у творі, наприклад, виключення Дарки Попович з Української гімназії

розширило її морально-духовний простір до тріумфу свободи особистості, що відстояла свою самість (у відкритому фіналі). Таким чином, повістевий хронотоп увиразнює досвід розв'язання складних життєвих проблем, насамперед екзистенційного характеру – пошук та утвердження національної ідентичності в загроженому середовищі.

Підрозділ 3.3. «Проблема національної ідентичності у повісті «Повнолітні діти»» висвітлює складний процес консолідації національної еліти, формування котрої, за Іриною Вільде, повинно здійснюватися за такими критеріями: 1) особистісний (самоосвіта та самовдосконалення); 2) інтелектуальний (акумуляція нових знань, ідей, знакових систем, постійна розумова праця, дифузія українських знань і досвіду, їх інтеграція у світовий контекст, творення самобутньої культури народу та ін.); 3) моральний (загальнолюдські вартості, ціннісна орієнтованість прогресивного розвитку, зокрема соціального й економічного, національний дух); 4) ментальний (кордоцентризм, антеїзм, індивідуалізм, естетизм). Так, у повісті «Повнолітні діти» письменниця накреслила непростий шлях національного самоусвідомлення буковинців. Фінал повісті оптимістичний: Дарка Попович чітко бачить свою життєву дорогу: не перервати духовну монолітність української нації, коли з покоління в покоління передаються національна пам'ять, рідна історія, українська мова, інтелектуальний та аксіологічний потенціал нації. Оновлення головної героїні уособлює відродження молодого української нації на початку ХХ століття.

Таким чином, у «Повнолітніх дітях» проблема національної ідентичності осмислена письменницею в комплексі національних, соціальних, духовних засад. Важливо, що в цьому контексті особистісно-буттєва самототожність та національна ідентичність головної героїні накладаються, оскільки зумовлені тими ж чинниками: батьківським прикладом боротьби проти ворогів української нації, безмежною любов'ю до малої Батьківщини – Буковини, сконцентрованої у Веренчанці й Чернівцях, утисками українців румунською владою, бунтарським характером Дарки, що заперечувала будь-яке насилля і неволю. Тому у структурі національної ідентичності Ірина Вільде виділила Буковину як невід'ємну частину України, зовнішню та внутрішню свободи особистості, громадянську активність, культурну свідомість, інтелектуальний розвиток та постійне самовдосконалення.

Повістевий цикл «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти», написаний «непересічно талановито» (Р. Горак), потверджує напружені художні пошуки Ірини Вільде в жанрі великої прози. Соціально-психологічні повісті з автобіографічним елементом узагальнили український повістевий досвід, забезпечивши національну самобутність українського письменства першої половини ХХ століття.

У четвертому розділі «Велика проза Ірини Вільде в контексті української романної традиції» зосереджено увагу на модерністських домінантах жанру роману у творчості письменниці.

Підрозділ 4.1. «Новаторство у творенні жанру роману» презентує жанрові координати романного мислення Ірини Вільде, що впевнено демонструвала поступальний рух національної літератури до великих епічних форм. Такий підхід дозволяв письменниці якнайширше охопити суспільний, культурний, духовний

зміст сучасної їй історичної доби, майстерно реалізувавши ідейно-естетичні принципи художньої творчості. Роман «Повнолітні діти» у цьому індивідуально-авторському процесі засвідчив перевагу жанрових домінант над поетикальними. Тільки у такий спосіб Ірина Вільде могла протистояти деструктивним ідеологічним впливам – цензурним заборонам та моральній обструкції.

Жанровий потенціал української прози письменниця реалізувала масштабно: від оповідання й новели через повість і повістевий цикл до роману і роману-епопеї. Коли її новелістичний доробок однозначно вписаний у парадигму модерністської літератури (О. Баган, І. Денисюк, Олена Дудар, В. Качкан, Наталія Мафтин, О. Тарнавський, Людмила Тарнашинська та ін.), то велика проза потребує об'єктивної критичної рецепції через вимушені втручання авторки у первісний текст: доопрацювання, переписування, вилучення, зумовлені звинуваченнями радянської критики в «серйозних ідеологічних помилках» та політичній неблагонадійності. Її перший надрукований роман «Повнолітні діти», хоч і був слабшим варіантом-компіляцією повістєвого циклу «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти», акцентував на авторській специфіці романної форми. Його неординарність виявилася у вмінні Ірини Вільде крізь локальний хронотоп осмислити національну проблематику, а з іншого боку – окреслити панорамну картину життя Буковини початку ХХ століття у розмаїтті соціальних, ідеологічних, духовних суперечностей і ними зумовлених внутрішніх трансформацій.

«Повнолітні діти» – роман, що синтезував ознаки сімейної хроніки, роману випробування, соціально-побутового, психологічного, біографічного (автобіографічного), філософського романів. Саме його поліжанровий характер відкрив можливості для конкретного осмислення соціально й психологічно детермінованого процесу становлення особистості головної героїні. Авторка проаналізувала основні етапи еволюції образу Дарки Попович у трьох вимірах: осягнення – пізнання, роздуми – сумніви, дія – чин. Це дозволяє означити твір «Повнолітні діти» як роман-виховання, а точніше – «роман самоідентифікації» (Н. Ратц). Ірина Вільде майстерно трансформувала в оригінальній романній формі такі його жанрові ознаки: циклічність життєвого шляху, «рух характеру» в процесі соціалізації, учнівство як модель виховання і становлення особистості, екстремальні ситуації-випробування, позитивна життєва програма як основа самовизначення персонажа, автобіографічність, домінування біографічного часу над історичним, психологізм та амбівалентність людської природи, зумовлена впливом соціуму та ін.

У підрозділі 4.2. «Роман-епопея «Сестри Річинські»: визначальні аспекти поетики» розглянуто жанрову специфіку «Сестер Річинських» як складного утворення, що поєднало ознаки роману й епопеї, з одного боку, та соціально-побутового, психологічного, сімейного, ідеологічного, філософського романів, з іншого. Його визначення як роману-епопеї підтверджують формально-змістові, стильові, нарративні, структурні параметри «Сестер Річинських». Пильна увага письменниці до екзистенції українця в контексті драматичного буття нації упродовж чверті століття, його активного включення в історично-революційні події Західної України першої половини ХХ століття дає можливість означити цей

панорамний твір як інтенсивний роман-епопею (за Г. Поспеловим). Нова змістова якість твору реалізована у героїко-романтичному пафосі подій національно-історичного масштабу. Різносторонні взаємини персонажів у національній площині увиразнюють їхні індивідуальні можливості й потенції, моральні, ідеологічні, естетичні пріоритети, організують динамічні сюжетні ходи, причиново-наслідкові зв'язки, соціальні суперечності, що мотивують конфлікти, визначають напрями розвитку й вдосконалення персонажів. «Сестри Річинські» – національний варіант роману-епопеї.

Епопейний задум авторки, реалізований, за словами Р. Горака, ще в кінці 1937 року, полягав у намаганні реабілітувати «священічі роди передвоєнної Галичини» через драматичну історію руйнації патріархально-гармонійного добробуту «щасливої родини» отця Річинського. Духовні пошуки ідентичності шістьох жінок у неспокійно-хаотичному українському соціумі першої половини ХХ століття, а відтак їхній травматичний досвід, психічні злами й емоційні зриви демонструють нищення романтичних ідеалів, що резонують із жорстокою реальністю. Прийом «епічної драматизації» дозволив Ірині Вільде «блискуче проаналізувати феномен сестринства» (В. Агеєва), розгорнутий через бінарні опозиції любов-ненависть, жертвність-зрада, самовідданість-підступність.

Таким чином, письменниця написала широкомасштабний епічний твір, багатопроблемний та психологічно ускладнений, внутрішньо діалогічний і позиційно множинний. Органічний синтез епопеї із жанровими ознаками соціально-побутового, історичного, психологічного, ідеологічного, філософського романів значно розширив межі традиційного жанру роману до роману-епопеї, де охоплено й узагальнено різні сфери національного буття та діалектику душі українця. Це визначило новаторство Ірини Вільде у творенні монументального роману про життя українського народу в загальнонаціональних вимірах і проблемах ХХ століття, а отже, й окреме місце роману-епопеї «Сестри Річинські» в українській літературі означеного періоду.

Висновки репрезентують узагальнені результати дослідження.

1. Ірина Вільде – західноукраїнська письменниця ХХ століття, що творила в непростих 30-60-х роках. Її доробок постав на перехресті модерністських і соцреалістичних тенденцій тогочасного українського письменства. Проте і рання новелістика, і пізніша велика проза виводять її поза панівний ідеологічний канон. Психологізм, філософічність, екзистенційність, історіософська заглибленість, тематична широта й проблематична відкритість, стильова динаміка як жанрові доміанти оновлюють усталені погляди на прозу Ірини Вільде як прозу насамперед психологічну, поза якою цілісна картина українського літературного процесу окресленої доби не можлива.

2. Творчі шукання Ірини Вільде розгорталися в силовому полі художньо-естетичних систем зрілих майстрів слова – Ольги Кобилянської, В. Стефаніка, І. Франка, М. Яцківа, з іншого боку, вона свідомо творила модерний національний текст разом зі своїми сучасниками – Дарією Віконською, Катрею Гриневичевою, Галиною Журбою, Наталеною Королевою, Ю. Косачем, У. Самчуком та іншими, що модернізували творчу практику через власні інтерпретації філософських кодів, символічних образів, міфологічних сюжетів, реактуалізацію барокових,

неоромантичних, імпресіоністських, неореалістичних стильових прийомів і засобів, психологізацію наративної структури. Жанрове розмаїття західноукраїнської прози першої половини ХХ століття демонструвало активний процес трансформації малих і великих жанрів. Це зумовлено, по-перше, художньо-естетичними запитами історичної доби, що вимагала соціального зрізу й психологічних спостережень, фактичних узагальнень катастрофічності реального буття і душевних зламів, художніх перспектив осмислення екзистенційно-духовних глибин особистості, по-друге, індивідуально-авторським розумінням національно-визвольного руху української нації за свої державність і самовизначення. Спостерігаємо активну реакцію західноукраїнських прозаїків на модерні тенденції європейського письменства, зокрема, популярність фрагментарних форм (новела, етюд, нарис, прозові мініатюри), домінування жанрового синтезу, прийому циклізації тощо.

3. Аналіз естетичних джерел творчої майстерності Ірини Вільде й пошук витоків поетики її прози дають можливість говорити про синтез як концептуальний принцип творчості, що полягає в модифікації художнього досвіду Дмитра Макогона (реалістична обсервація проблемного спектру суспільно-громадського життя, патріотичні засади і морально-етичні цінності, системно засвоєні в родині), Ольги Кобилянської (неоромантична поетика, реалізована на сюжетному, наративному, стильовому рівнях), Михайла Яцківа (символістська модель художнього світу, сецесійність). Творчо переосмисливши мистецькі надбання авторитетних для неї письменників, авторка окреслила власний модерністський стиль, найповніше реалізований у малій прозі, де виділяємо лірико-романтичні новели зовнішньої акції («Пригода Уляни», «Врятований», «Одного весняного вечора...», «Крадіж», «Химерне серце» та ін.); психологічні новели або новели внутрішньої акції («Вавилонська вежа», «Ти», «24 години», «Східна мелодія», «Годі!» та ін.).

4. Творчі експерименти Ірини Вільде з малими жанрами, безперечно, розширили жанровий діапазон української новелістики початку ХХ століття (тема жіночої ініціації, де головне випробування для жінки – загроза смерті чи проблема вибору, амбівалентний образ персонажа, фрагментарність сюжету, внутрішній конфлікт, ущільненість часопростору, виразні зорові і слухові образи). У її новелістичному доробку домінує гостроконфліктна новела акції з напруженим сюжетом, на противагу якій письменниця творила афабульний тип новели (наприклад, «Рожі») з фрагментарною композицією, домінантними асоціативними зв'язками, монологічними рефлексіями персонажа, заґрунтованими в «техніку градації» – своєрідних композиційних повторів, покликаних загострити «ефект ситуації» чи «одну знаменну рису характеру» (І. Денисюк), модерністський прийом «символічних натяків». У результаті жанрового експериментування з'явилися такі форми, як новела характеру («Крадіж», «Врятований», «Годі!», «Не можу...», «Роман жениться»), новела-монолог («Ти», «Всюди однаково», «Східна мелодія»), епістолярна новела («Лист», «Поцілунок», «24 години», «Його сестрі – Марії»), новела-повчання («Щастя», «Дух часу», «Жереб»), новела-етюд («Рожі», «Моїй Буковині»), новела-медитація («Подорожній»).

5. Стильовий синкретизм новелістики Ірини Вільде зумовлений поліфункціональною образністю, заснованою на бінарності (традиційне-модерне, усталене – випадкове, реальне – умовне, сакральне – профанне та ін.). Усебічно осмисливши «катастрофу в українській душі» (М. Жулинський) жінки в патріархальному суспільстві, її самовизначення та емансипацію, що споріднює прозу Ірини Вільде з творчістю Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Наталії Кобринської, Уляни Кравченко, Катрі Гриневицевої, авторка засвідчила інтелектуалізацію новелістичного письма. Йому властиві такі ознаки: проблематизація жіночої суб'єктивності, її плюральність; нова модель героїні; внутрішній конфлікт демонструє життєву драму особистості; екзистенційні ситуації вибору; інтелектуалізація за допомогою сповідей і рефлексій героїні; синтез жанрів (епістолярна новела, психологічна новела, новела-етюд); синкретизм стильових елементів (неоромантизм, імпресіонізм, символізм, неореалізм), різні форми психологізму.

6. Повістевий цикл «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти» Ірини Вільде – важливий етап жанрово-стильової модифікації західноукраїнської прози ХХ століття. Новаторство письменниці у творенні жанру психологічної повісті з властивими їй сповідальністю, психологізмом, екзистенційністю, ліризацією епічної нарації, фрагментарністю композиції та ін., вияскравлює синтез неоромантичних, неореалістичних, імпресіоністських елементів. Так, через психопоетикальну систему повісті «Метелики на шпильках» авторка оновила традиції української лірико-психологічної прози. Її художня практика характеризується поглибленим психологізмом, спрямованістю до індивідуальної сфери буття особистості, а через неї – до досягнення трансцендентної сутності світу, а отже, й ціннісно-смыслового універсуму. Персонажі Ірини Вільде протистоять прагматичному й ідеологічному зовнішньому тискові, абсурдному буттю й тотальній самотності. Ці думки письменниці в руслі екзистенц-філософії розширюють психологічний дискурс повістєвого циклу з автобіографічним елементом.

7. У повісті «Б'є восьма» письменниця потрактувала один із драматичних історичних періодів Буковини через дихотомію особистого й національного, біографічного й суспільного. Прикметною жанровою ознакою є відкритий фінал як тріумф свободи особистості, що відстояла перед ворожим середовищем свою самість, мораль, переконання. Локальний простір гімназії висвітлює її інший, символічний образ: Українська гімназія для дівчат під тиском румунської влади уособлює міру морального і національного в українцях. Реальний час безперервно трансформується, охоплюючи минулі події та майбутні перспективи. Таким чином, динаміка повістєвого хронотопу визначає персонажний досвід розв'язання складних життєвих проблем, насамперед досвід екзистенційного характеру – утвердження національної тотожності.

8. Проблему національної ідентичності – основну в повісті «Повнолітні діти» – Ірина Вільде обґрунтувала крізь призму особистісної екзистенції: прагнення до свободи у різних її виявах, бунт проти знецінення людського життя, утвердження національних честі, гідності та незалежності були визначальними чинниками її власного самоусвідомлення. Відтак у персонажній структурі повісті виділяємо

парадигму нового персонажа (Дарки Попович) як цілісної, сильної, вольової особистості, котра у конфлікті із ворожим соціумом усвідомила національну ідентичність. Вона категорично відкинула конформістську позицію терпіння, натомість обравши позицію протесту. Таким чином, у соціально-психологічній повісті «Повнолітні діти» Ірина Вільде осмислила консолідуючі та націєутверджувальні фактори в житті молодшої української інтелігенції (формування національної тотожності Дарки Попович від романтично-підліткового захоплення до усвідомленої громадянської позиції). Її український характер заґрунтований в імператив національної ідентичності.

9. У 40-50-х роках ХХ століття у творчості Ірини Вільде з'явився жанр роману. Основними причинами жанрового вдосконалення, на нашу думку, є, з одного боку, тривка українська, передовсім західноукраїнська романна традиція (Докія Гуменна, Б. Лепкий, П. Козланюк, У. Самчук, С. Тудор та ін.), а з іншого – прагнення авторки масштабно осмислити всенародні проблеми, детально окреслити особистісні й національні конфлікти, глибоко збагнути діалектику суспільного буття. Відтак роман «Повнолітні діти» трактуємо як етапний твір у її художній практиці. По-перше, у ньому відтворено складні проблеми міжвоєнного життя Буковини і Галичини, добре знані прозаїкові. По-друге, жанр «Повнолітніх дітей», скомпільованих із раннього повістєвого циклу «Метелики на шпильках», продемонстрував еволюцію генетичного мислення авторки, котра проаналізувала різноспрямований процес формування всебічно розвиненої особистості в контексті історичних суперечностей доби. Це дозволило літературознавцям (О. Баган, Олена Дудар, Наталія Мафтин, Ярина Янів) жанрово визначити твір як роман виховання, а точніше – «роман самоідентифікації».

10. Вершинний твір Ірини Вільде – «Сестри Річинські» – панорамний, «гострофабульний» роман-епопея, жанровий різновид якого українські літературознавці визначають по-різному: соціально-психологічний роман (І. Денисюк, В. Дончик, М. Кодак, Наталія Мафтин, Л. Новиченко), сімейна хроніка (Марія Будко), роман виховання (Олена Дудар), сага одного роду (Л. Новиченко), соціально-побутовий роман (автори «Літературознавчого словника-довідника») тощо. Слушними є жанрові визначення «Сестер Річинських» як «синкретичної конструкції» (Ірина Приліпко), синтез родинно-побутового й соціально-психологічного романів (Людмила Тарнашинська), поєднання родинно-побутового, соціально-психологічного романів, що переростає у «соціальний панорамний роман, далі – історико-революційний» (Олена Дудар). Таким чином, монументальний епічний твір «Сестри Річинські» – український роман-епопея, який органічно поєднав глибокий зміст (розпад патріархальної родини під впливом суспільно-історичних зсувів і морально-ціннісних деформацій) та жанрові різновиди (роман-хроніка, родинно-побутовий роман, роман виховання, соціально-психологічний роман, історичний роман, ідеологічний роман, панорамний роман).

Під пером Ірини Вільде роман-епопея «Сестри Річинські» засвідчив майстерну реалізацію найкращих можливостей обидвох жанрів: тісне переплетення особистісної (романної) і національно-історичної (епопейної) проблематики породжує новий зміст, який розширив межі «великого епічного роману» чи «епопейного полотна». Об'єктивність зображення особистості і світу,

моделювання соціально зумовлених, але багатограних характерів, психологічно вмотивовані вчинки і поведінка персонажів, увага до етично-моральних глибин особистості, а звідси – її героїчна піднесеність над подіями дозволяють трактувати «Сестер Річинських» як жанровий зразок національного роману-епопеї.

Проза Ірини Вільде за своїми жанровими особливостями самотутня, тому її трактування як художньо-естетичного явища крізь призму генології дає нам підстави обґрунтувати висновок про вагомий внесок письменниці в жанрово-стильову парадигму української модерністської літератури першої половини ХХ століття, неперепутне значення її творчості у контексті інтелектуальної та психологічної прози доби.

Основні положення дисертації викладено в публікаціях:

1. Карач Н. Поліфонізм прози Ірини Вільде у модерністському дискурсі доби. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: зб. наук. праць / за ред. д. ф. н. М. П. Ткачука. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 46. С. 126-137.*
2. Карач Н. Жанровий діапазон новелістики Ірини Вільде початку ХХ століття. *Гісторыя беларускай літаратуры: стан і перспектывы даследавання (да 135-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа); Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Мінск: Права і эканоміка, 2017. С. 368-374.*
3. Карач Н. «Сестри Річинські» Ірини Вільде як роман-епопея. *Беларуская гістарычная літаратура: жанры, характары, праблемы (да 125-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага); Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі; Ін-т літаратуразнаўства імя Я. Купалы; уклад. А. А. Манкевіч; навук. рэд. С. С. Лаўшук. Мінск: Беларуская навука, 2018. С. 376-380.*
4. Карач Н. Психопоетикальна система Ірини Вільде у повісті «Метелики на шпильках». *Філологічний дискурс: зб. наук. праць. Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2019. Вип. 9. С. 90-98.*
5. Карач Н. Літературно-критична рецепція прози Ірини Вільде. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: зб. наук. праць / за ред. д. ф. н. М. П. Ткачука. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 51. С. 51-64.*
6. Карач Н. Модерністський дискурс західноукраїнської прози початку ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: зб. наук. праць / за ред. д. ф. н. М. П. Ткачука. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 52. С. 46-56.*

Додаткові публікації:

7. Карач Н. Жанровий синтез у романі-епопеї «Сестри Річинські» Ірини Вільде. *Молодий вчений: наук. журн. Херсон: Гельветика, 2020. №11(87) (листопад). С. 18-21.*

8. Карач Н. Жанрова структура роману «Повнолітні діти» Ірини Вільде. *Science and society, patterns and trends of development. Abstracts of XVI International Scientific and Practical Conference*. Vienna, 2021. P. 185-187.

АНОТАЦІЯ

Карач Н. М. Жанрово-стильова своєрідність прози Ірини Вільде в контексті української літератури 30-60-х років ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2021.

У дисертації досліджено жанрово-стильові особливості творчого доробку Ірини Вільде в українській літературі 30-60-х років ХХ століття, зокрема її новели, повісті та романи, майстерно модифіковані авторкою. Хронологічні межі дослідження окреслені появою етапних творів Ірини Вільде – новелістичної збірки «Химерне серце» і роману-епопеї «Сестри Річинські», відзначених найвищими літературними нагородами України: 1936 року – премією львівського Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка і 1965 – Державною премією України імені Тараса Шевченка. Осмислено прозу Ірини Вільде як жанрову систему; конкретизовано жанрові модифікації новел зі збірок «Химерне серце», «Історія одного життя», «Наші батьки розійшлися», «Її портрет», «Стежинками життя», «Яблуні зацвіли вдруге», «Незбагненне серце»; узагальнено поетику автобіографізму, зокрема специфіку автобіографічного простору, у повістевому циклі «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти», а також літературознавчі засади моделювання екзистенційних ситуацій у творах цього жанру; доповнено теоретичні судження про роман «Сестри Річинські» як роман-епопею, що відкривають нові можливості українського літературознавства для системного вивчення творчості Ірини Вільде. Доведено, що психологізм, філософічність, екзистенційність, історіософська заглибленість, тематична широта й відкритість проблематики, жанровий синтез, стильова динаміка оновлюють усталені погляди на лірико-психологічну прозу Ірини Вільде, поза якою цілісна картина українського літературного процесу окресленої доби не можлива.

Ключові слова: жанр, стиль, жіноча проза, синкретизм, модерністська новела, соціально-психологічний повістевий цикл, роман виховання, роман-епопея.

SUMMARY

Karach N. M. Genre-style originality of Iryna Wilde's prose in the context of Ukrainian literature of the 30-60s of the XX century. – Manuscript.

The thesis for a candidate of Philological Sciences degree (Doctor of Philosophy) in speciality 10.01.01 "Ukrainian Literature" – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ministry of Education and Science, Ternopil, 2021.

The dissertation explores the genre and style features of Iryna Wilde's creative work in Ukrainian literature of the 1930s and 1960s, in particular her short stories, novels and novels, skillfully modified by the author, through the prism of her modernist thinking. Thus, it provided for the solution of the following specific tasks: to trace the

artistic transformation of epic genres in the Ukrainian literary discourse of the 30-60s of the twentieth century; to substantiate the polyphony of Iryna Wilde's prose in the Ukrainian modernist literature of the first half of the XX century; periodize the literary reception of the writer's creative heritage; analyze the genre range of the author's short stories; to characterize the stylistic syncretism of small genres in the works of Iryna Wilde; identify the genre dominants of the story trilogy "Butterflies on Stilettos", "Beats Eight", "Adult Children"; to find out the genre and style features of the writer's novel discourse in the autobiographical novel "Adult Children" and the epic novel "The Richynsky Sisters".

In the dissertation work for the first time in the Ukrainian literary criticism the prose work of Iryna Wilde through the prism of its genre-style originality is systematically investigated; in the diachronic aspect its literary-critical reception is systematized; the writer's early short prose (short stories, short stories, narrative cycle), grounded in the aesthetic mode of neo-romanticism, the genre paradigm of the author's great prose is outlined, in particular her novel texts as synthetic forms on different poetic levels are analyzed; the peculiarities of the author's individual style, markedly determined by the ideological and ideological factors of the historical period, and her significant place in the Ukrainian literature of the twentieth century are determined.

The main provisions, generalizations and conclusions of the dissertation can be used in lecture courses on Ukrainian literature of the twentieth century, in elective components of higher education programs on genre studies and idiosyncrasies, while studying the Western Ukrainian literary process of the first half of the twentieth century in secondary education and historical and literary understanding of the peculiarities of the work of Iryna Wilde, in writing scientific papers of various levels.

In the course of the analysis we conclude that psychologism, philosophicalness, existentialism, historiosophical depth, thematic breadth and problematic openness, genre polyphony, stylistic dynamics, etc. as genre dominants they renew the established views on the psychological first of all Iryna Wilde's prose, outside of which a holistic picture of the Ukrainian literary process of the outlined period is impossible.

The paper analyzes the aesthetic sources of Iryna Wilde's creative skill, which allows us to talk about polyphony as a conceptual principle of creativity, which is to synthesize the artistic experience of D. Makohon (realistic observation of the problematic spectrum of public life, patriotic principles and moral and ethical values, family), O. Kobylianska (neo-romantic poetics, realized on the plot, narrative, stylistic levels), M. Yatskiv (symbolist model of the art world, secession). Creatively modifying the artistic heritage of her authoritative writers, the author outlined her own synthetic style, most fully realized in short prose.

Iryna Wilde's prose is original in its genre features, so its interpretation as an artistic and aesthetic phenomenon through the prism of genealogy gives the right to substantiate the conclusion about the writer's significant contribution to the genre-style paradigm of Ukrainian modernist literature of the first half of the twentieth century, the inalienable significance of her work in the context of intellectual and psychological prose of the day.

Key words: genre, style, women's prose, syncretism, modernist short story, socio-psychological narrative cycle, novel of education, novel-epic.

Підписано до друку 10.03.2021 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 03/21/2-2

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.